

Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine¹

Akın Tunçer & Önder Arı²

Girne Amerikan Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, KKTC

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde gelişmiştir. İki taraf arasındaki ilişki, Katma Protokol sürecinin tamamlanmasıyla yeni bir açılım içine girmiştir. Tam üyelik başvurusu hakkını kazanan Türkiye'nin 1987'deki başvurusu AB tarafından reddedilmiş ve ilişkilerin kopmamasını sağlamak için, bir ara formül olarak, Gümrük Birliği'ne gidilmiştir. Türkiye ile uygulanan Gümrük Birliği, AB tarihinde ilk kez tam üye olmayan bir ülkeye uygulanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, AB ile bir üçüncü ülke arasında bugüne kadar gerçekleştirilmiş en derin ticarî bütünleşme örneğidir. Bu yönüyle, Türkiye ekonomisi üzerinde çok önemli etkileri olmuştur.

1994 yılından sonra Türkiye'nin AB ile olan ihracat ve ithalatı önemli ölçüde artmıştır, özellikle ithalattaki hızlı artış 1997 yılına kadar sürmüştür. 1998 ve 2001 yıllarındaki görece düşük ithalat değerlerini bir tarafa bırakırsak, AB'den yapılan ithalatta ciddi bir artış olduğunu söyleyebiliriz. 2006 yılında bu rakam 54 milyar dolar civarındadır. 1995'teki 17 milyar dolarlık seviye ile kıyaslandığında artışın boyutu görülebilir.

GB'den önce de dış ticaretin büyük kısmını AB ile yapan Türkiye'nin bu eğiliminde GB sonrasında da bir değişiklik olmadığı gibi, üçüncü ülkelerle olan ticaretinde de önemli bir farklılık gözlenmemiştir. GB sonrasına ilişkin dış ticaret verileri GB'nin ticaret sapmasına işaret etmemektedir. Türkiye dış ticaretinde AB'nin payı yüzde 47 civarında küçük dalgalanmalar göstermekle yetinmiş, ciddi bir kırıma gözlenmemiştir. Türkiye'nin AB dışındaki diğer ülke ve ülke grupları ile de ikili ilişkileri olduğu için ticaret saptırıcı etkinin belirli şekilde ortaya çıkmadığı görülmektedir.

AB'den yapılan tüketim malları ithalatı GB'nin kabul edildiği ilk iki yılda önemli ölçüde artmıştır. Bu artış kriz dönemini izleyen yıllarda da devam etmiştir. Bu gelişmeler GB'nin tüketim etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Ekonomik faaliyetlere göre dış ticaret değerlerine baktığımızda, Türkiye'de gelirin sanayi sektörü lehine yeniden dağıldığını görmekteyiz. Türkiye'de sanayi sektörü ithalat miktarının ihracat miktarından daha hızlı artması; bu ürünleri birlik içinde ucuza üreten gelişmiş ülkelerin üretim ve gelirinin arttığını, gelir dağılımının gelişmiş ülkeler lehine, Türkiye aleyhine geliştiğini göstermektedir.

¹Bu yayın Girne Amerikan Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi'nde Akın Tunçer tarafından yapılan tez çalışmasının bir kısmıdır.

² onderari@gau.edu.tr

Gümrük Birliği'nin Türkiye'deki sektörlerin rekabet güçleri üzerindeki etkilerini incelediğimizde ise, Türkiye'nin geleneksel ihraç maddeleri olan tarım ve tekstil-konfeksiyon sektörlerinin rekabet güçlerinde bir düşüş görülmesine rağmen bu azalmanın çok keskin bir şekilde gerçekleşmediğini görürüz.

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye rakamları değerlendirildiğinde, yatırımların Gümrük Birliği'nin hemen sonrasında artacağına ilişkin beklentinin gerçekleşmediği belirlenmektedir. İzin verilen yabancı sermaye içerisinde Avrupa Birliği'nin payının Gümrük Birliği sonrası bir artış göstermemiş olduğu görülmektedir. AB'nin ortalama %65 olan payı 2002 sonuna kadar değişmemiştir. Toplam yabancı sermaye izinleri ve fiili giriş rakamları ise, AB ülkeleri dışında üçüncü ülkelere gelen yabancı sermayede de önemli bir değişim olmadığı sonucunu vermektedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki entegrasyon süreci, ilişkileri zaafa uğratan pek çok faktörün etkisiyle, herhangi iki tarafın bütünleşme gayretinden çok farklı ve sancılı bir süreci ifade eder. Türkiye'nin AB ile ilişkileri, sadece bir iktisadî entegrasyon hareketi olarak değil, çok yönlü bir sosyolojik bağıllık olarak önem kazanmaktadır.

Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye ekonomisine en büyük katkısı, ekonomiye çağdaş bir yönetim anlayışı kazandırmış olmasıdır. Yönetim anlayışındaki gelişme ile birlikte üretim artmış ve kalite Avrupa standartlarına gelmiştir. GB, Türk sanayisinde zihniyet değişimine neden olmuş ve sanayinin çağdaş ekonomik sistemlerle bütünleşmesine aracı olmuştur.

Gümrük Birliğinin işleyişi açısından en ciddi olumsuzluk ise GB çerçevesinde ülkemizi ilgilendiren konularda Türkiye'nin karar mekanizmalarında olmamasıdır. Türkiye, AB'nin aldığı kararlara uymak zorundadır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğinin gerçekleşmesinin uzaması bu olumsuzluğu daha da artırmaktadır.

AB tarafından Türkiye'ye yapılması GB öncesi ve sonrası çeşitli anlaşma ve protokollerle kayıt altına alınan mali yardımların çok az bir kısmının Türkiye'ye ödenmiş olması, AB'nin mali yükümlülüklerini yerine getirmediğinin göstergesidir.

Aslında, Gümrük Birliği Türkiye'nin değil AB'nin bir seçimidir. Türkiye'nin tercihi tam üyeliktir. Türkiye'nin asıl niyeti Gümrük Birliği'nden çıkar elde etmek değildir. GB, AB'ye tam üyeliğin bir aracı veya AB'ye girmenin bir basamağı olarak görülmektedir. Ancak Türkiye AB'ye üye olamazsa Gümrük Birliği, Türkiye-AB arasında ortak ticareti düzenleyen bir uygulamaya dönüşecektir. Bu süreç ise kimi iktisatçıların ısrarla üzerinde durduğu gibi, Türkiye'nin tek yanlı bir bağıllık içine girmesi ile sonuçlanacaktır.

Gümrük Birliği'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik için bir merhale, kat edilmesi gereken bir aşama olduğu unutulmamalıdır. Bu sürece mümkün olduğunca uyum sağlamaya çalışılmalı ve doğabilecek zararların önüne geçilmelidir. Fakat bir kez daha söylemek gerekirse, Gümrük Birliği bir amaç değildir, tam üyelik hedefi için bir araçtır. Bu hedefe ulaşamayacağına dair kuvvetli emareler oluşursa, Anlaşmanın askıya alınması, hatta Anlaşmadan çekilmek dahi düşünülmelidir.